

др Жарко ЛЕКОВИЋ*

ПИВА И ДРОБЊАК У БОРБАМА ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ 1861-1878

ABSTRACT: *After the demarcation of 1858, tribe Lakes and Šaranci Piva remain under Turkish rule, which was so weakened that it was not even felt, and this limit will remain until the Berlin Congress in 1878, when the border between Montenegro and Turkey moves on the river Tara, and when that area became part of Montenegro. Piva area, ponds and Šaranci tribe were considered Turkish subjects, but they did not feel the same way, so that Montenegro gave a little tax, while Turkish tried to escape, striving with all his strength to join Montenegro. While still within the limits of the Turkish state are from 1858 to 1878 voluntarily pay taxes to the Montenegrin state.*

KEY WORDS: *Piva area, Drobnijak tribe, Lazar Sočica uprising, Lakes tribe, Šaranci tribe.*

Након 1858. године борбе у Дробњацима и Пиви нису престајале. Новица Церовић са Дробњацима 1860. године удара на Ограђеницу, на турске карауле зване „крваве турске кључанице”, спали их и разруши, а том приликом хајдучки харамбаша Јаков Потурак убије великог српског злотвора бега Боришића. У Пиви 1859. године, на мјесто погинулог војводе Шћепана Љешевића изабран је његов брат Жарко Љешевић. Жарку је било право име Тривко. Запопио се у 21-ој години живота. Међутим он се више бавио свјетовним пословима. Име Жарко узео је од неког старог хајдука Жарка Љешевића.¹

* Научни сарадник, Историјски институт Универзитета Црне Горе.

¹ Вукоман Шалипуровић, Устанак у западном делу Старе Србије 1875-1878, Ужице, 1968, 53. (Жарко Љешевић је рођен у селу Мратињу 1817. године. Његови преци били су племенски кнезови. Један његов предак био је патријарх у Пећи, а његов брат се потурчио и био турски паша. Жарко је завршио богословију и постао поп у своме крају. Учествује у херцеговачком устанку за вријеме Вукаловића и у турско-црногорском рату 1862. године.)

Крајем 1860. и почетком 1861. непрестано је пуцала пушка херцеговачка и црногорска од Таре до Суторине.² Турци су жељели да спријече зло још у зачетку. Исмаил-паша упутио је 17. јануара 1861. позив Пиви, Дробњаку, Бањанима, Зупцима и Казанцима, да пошаљу представнике у Мостар, да се покоре и да истодобно изнесу своје жеље и тужбе. Устаници на то просто не одговорише. Паша на то одлучно понови поруку и намисли у случају поновног пренебрегавања да отпочне са оштријим мјерама. Али прије њих, одмах иза Св. Саве, у узаврелој и кивној граници, учесташе сукоби.³ Крајем 1860. у Херцеговини је било 13 батаљона низама и 22 топа, спремних да спријече избијање устанка. Међутим, средином јануара 1861. уз помоћ црногорских оружаних снага, избио је устанак у јужној Херцеговини, а затим у Бањанима, Пиви, Шаранцима, Дробњацима и Васојевићима. Уз помоћ црногорских јединица, устаници су почетком фебруара, пресјекли везу са Никшићем, а мјесец дана доцније заузели туско утврђење у Суторини. Одмах послје првог Вукаловићевог напада на Суторину крајем јануара 1861. у Пиви, Дробњаку и Шаранцима формирају се устанички одреди. Један такав одред под командом Новице Церовића прешао је крајем јануара 1861. Тару, продро дубоко у турску територију, напао село Грдијевиће код Фоче, гдје су Турци имали 27 погинулих. О овом догађају Вук Поповић пише 10. фебруара 1861. да је Новица Церовић ударио преко Таре „Силни плијен шићарио, много Турака посјекао и до Сјенице допро”.⁴ Он, такође извјештава Вука Карацића из Котора 7. априла 1861. да се „Новица с војевања здраво и богато вратио. Допирао је до у Грдијевиће, 6 сати близу границе српске. Све је јарамазе турске обестрвио, а у мирна села није тицао”.⁵

До средине 1861. устанак у Херцеговини био је у знаку борбе за добијање аутономних повластица, а надаље за прикључење Црној Гори. Након безуспјешног настојања великих сила да поврате мир у Херцеговини, Омер-паша је одлучио да силом угуши устанак, који је у октобру 1861. попримио широке размјере. У то вријеме је војвода Лука Вукаловић са својим устаницима, с обзиром да је главнина турске војске била ангажована у борби против црногорских јединица и устаника, у рејону Пиве, посјео Шуму и Попово поље, а потом су његови одреди кренули ка Љубињу и Стоцу, са задатком да пресјеку комуникације, како би се омогућило усмјеравање тежишта борбених дејстава у рејону Стоца.

² Никола I Петровић Његош, Аутобиографија, Мемоари, Путописи, Цетиње, 1969, 49.

³ Владимир Ћоровић, Лука Вукаловић и херцеговачки устанци од 1852-1862. године, Београд, 1923, 92.

⁴ Вукова преписка, Књига седма, Београд, 1913, 380-383.

⁵ Вукова преписка, Књига седма, Београд, 1913, 383-387.

Током октобра и новембра 1861. црногорске и устаничке снаге, јачине око 4000 људи, дејствовале су на сектору Пиве против 12 батаљона низама и башибозучких јединица и биле принуђене да се отуда повуку.

Офанзива Омер-паше Латаса, који је 6/18. октобра 1861. године са 12 батаљона кренуо према Пиви, резултирала је заузимањем позиције у манастиру Пива. Успјеси одреда Луке Вукаловића против башибозука Махмуд-паше, као и напади устаника на амбаре у околини Љубиња, натјерали су Омер-пашу да свој план према Пиви коригује и врати један дио трупа према Гацку, како не би био одсјечен и како не би остао без снабдијевања. На то је утицао и напад око 300 устаника под вођством Шћепана Радојева на Невесиње и замашне акције Новице Церовића са својим ускоцима у рејону Пиве. Сам сердар – Екрем је изненада напустио рејон борби и вратио се у Мостар „у потпуности задовољан што је из тих битака извукао живу главу”.⁶

Најжешћи окршај одиграо се у близини Равног 25. октобра 1861, гдје су Турцима под командом Дервиш-бега Ченгића нанесени знатни губици. У бојевима у Пиви, по извјештајима руских конзула, те године турски губици су износили око 600 погинулих и близу 1000 рањених и заробљених војника, и ови подаци се могу узети као доста поуздани.⁷ Интересантно је да Омер-паша није давао права обавјештења о губицима за вријеме похода на Пиву. Говорио је о 200 убијених, иако је само из редова башибозука Дервиш-бега Ченгића било 1000 убијених или изгубљених. Низам је имао још веће губитке, што су потврђивале чињенице да су болнице у Гацку и Невесињу пуне и да су о томе говорили сами љекари. Тако велике губитке потврдио је и Богдан Зимоњић који је као мисионар Омер-паше ишао у Пиву с позивом устаницима да изјаве покорност. Хришћани у Пиви су имали 50 мртвих. Пивска експедиција је била по Турке готово страшнија од граховске.⁸ И Вук Поповић у писму Вуку Караџићу из Рисна 14. новембра 1861. наводи да је Новица Церовић с Морачанима ударио на Дедагу Ченгића код пивског манастира „и он је потукао самијех шишанџија близу 500, а изгубио је 40 друга, а толико је било и рањени.” Касније је ударио на Колашин и грдно пострадао, имао 250 мртвих и рањених.⁹

⁶ Ибрахим Тепић, Босна и Херцеговина у руским изворима 1856-1878, Сарајево, 1988, 301.

⁷ Бранко Павићевић, Црна Гора у рату 1862, Београд, 1963, 195.

⁸ Ибрахим Тепић, н. дј. 303. (Устаници су 1861. водили борбе у кланцу Муратовцу, на Равном, док је група устаника, њих око 80, предвођена Вулом Аџићем и Шундом Бајагићем напала Турке у Борју и Загоњу. До борбе на Равном долазило је и 9. новембра, као и 7. децембра 1861.)

⁹ Вукова преписка, Књига седма, Београд, 1913, 398-403.

Послије бојева у Пиви, Омер-паша је донио одлуку да се са главном снага повуче у правцу Гацка, рачунајући да ће 1000 турских војника остављених у караулама у Пиви бити довољна снага да заштити тај сектор херцеговачке границе. Године 1861. у Пиви је било 500 устаника, док је у једном дијелу Дробњака било 300, не рачунајући Језера и Шаранце.

Након ових догађаја црногорски ускоци отишли су у Црну Гору, што је турска команда искористила, пренијевши тежиште борбених дејстава у јужну Херцеговину, почетком 1862. године. Користећи сукоб Луке Вукаловића са званичним Цетињем и пометњу у устаничком вођству, почетком 1862, турска војска, јачине око 10.000 људи, заузела је Пољице, а село Бобовиште спалила, изградивши утврђења, након чега се устанак у Шуми и Поповом пољу нагло гаси. Устанак се и на даље одржао, уз помоћ Црне Горе, у Зупцима, Бањанима, Пиви, Шаранцима и Васојевићима.

Књаз се заједно са својим оцем припремао да започне са увођењем унутрашњих реформи, кад га устанак у Херцеговини, 1861. године примора да одложи овај посао, и да се позабави спољним збивањима. Побједа хришћана одушевила је Црногорце и они су тражили да се одмах зарати с Турском. Била је потребна велика умјешност књажева и неоспорни ауторитет његовог оца да би се Црногорци спријечили да се придруже Херцеговцима. Западне силе тражиле су, уосталом, да Црногорци не интервенишу.¹⁰

Преко зиме 1861/62. године у гранична турска утврђења према Црној Гори пристизала је нова турска војска, па су одмах у прољеће отпочели њени нови напади како с југа, из Скадра, тако и са сјевера, из Гацка.

Тих дана је Дедага Ченгић са око 500 Турака учинио и један упад из Дрине у Мратиње. Сељаци су се већином затекли код стоке у Барном долу, па Турци нијесу наишли ни на какав отпор. Попалили су неколико кућа, плијенили много крупне стоке и посјекли игумана Пивског манастира Теодосија Сочицу, који се ту затекао, а такође и Васиља Бјелогрлића, Риста и Бошка Радовића, Перишу Таласана и Пера Цијука.¹¹

Крајем 1861. и почетком 1862. године Дробњаци и Шаранци су били расејани по сјеверној Херцеговини. Они су заобилазили турске одреде, одузимали од њих провијант, разбијали им одјељења на дјелове. Турци су претрпјели неколико пораза али су се ипак задржали у Пиви. Устанак је у Дробњаку и Шаранцима већ био пустио најдубље коријене и непрекидно се одржавао већ четири године.¹²

¹⁰ Пјер Кокел, Историја Црне Горе и Босне, Подгорица, 1998, 354.

¹¹ Обрен Благојевић, Пива, Београд, 1971, 192.

¹² Ј. А. Писарев, М. Екмечић, Борба народа Босне и Херцеговине за ослобођење и Русија 1850-1864, Москва, 1985, 386-391 (Извјештај К. Д. Петковића – Н. П. Игнатјеву).

Почетком марта 1862. у Суторини су са турским властима одржали састанак Лука Вукаловић и Јован Васиљев Баћевић. Баћевић је тражио да га турска власт именује војводом Бањана, Пиве, Шаранаца и Дробњака који би добили пуну аутономију.¹³

У 1862. години избио је црногорско-турски рат. Турска је жељела да казни Црну Гору због помагања херцеговачких устаника и да је врати под своју власт. У току Омер-пашиног похода на Црну Гору устаници Пиве, Дробњака и Шаранаца били су веома активни посебно у правцу Колашина и Дуге.

Током црногорско-турског рата, од априла до августа 1862. један дио херцеговачких главара успјешно је водио локалне борбе против турских снага, а гро устаничких јединица се борио у саставу црногорске војске, док је Вукаловић, боравећи на Зупцима, мање-више, био пасиван. Ушавши у састав одреда војводе Петра Вукотића Дробњаци учествују у свим борбама тога одреда од априла до краја јуна 1862, а затим преузимају чување границе од Дурмитора до Таре.

У рубрици „Са бојног поља у Херцеговини“ објављен је дуг извјештај у коме су опширно наведене околности које су довеле до боја у кланцу Дуге, 16. априла 1862, и току истог, уз истицање да су Црногорци и устаници из Бањана, Рудина, Пиве, Жупе и Бјеле извојевали значајну побједу, нанијевши Дервиш-пашиним снагама велике губитке.¹⁴

Снаге војвода Миљана Вукова и Новице Церовића, разбиле су у боју код Бијелог Поља, 19. априла 1862, Хусеин-пашин одред, заплијениле неколико топова и осујетиле намјеру непријатеља да продре у долину Зете, док су 28. априла код Будимља потукле одред Селим-паше, који је тамо погинуо.

Један чланак у „Тајмсу“ од 18. априла 1862. на основу вијести из Мостара о догађајима у Херцеговини пише следеће: „Црногорско племе Ускоци и устаници из Пиве искористили су прелаз преко ријеке Таре близу Ограђенице и извршили крвави упад у правцу према Таслици. Да би спријечиле ове нападе турске трупе су саградиле стражарнице близу овог прелаза, посједнуте са око 400 припадника нерегуларних трупа под командом Дервиш-паше. Устаници су заузели село Наратин не би ли успјели спријечити подизање ових зграда. Дервиш-паша је прешао ријеку и напао их. Током боја предводник трупа из Пиве похитао је са својих 50 људи у помоћ устаницима. Борба се завршила повлачењем устаника, који су оставили једног свештеника и 11 људи мртвих на бојном пољу. Турски губици су били два мртва и шест рањених. У новоподигнутим утврђењима је остављена сасвим довољна турска посада.”¹⁵

¹³ Бранко Павићевић, н. дј. 259.

¹⁴ „Србске новине”, 45, 17/29. IV 1862.

¹⁵ Саша Кнежевић, Црна Гора и Велика Британија, Подгорица, 2001, 27, 28.

Наступање турске војске, односно Дервиш-пашина и Абди-Керим пашина офанзива кроз љешанску и ријечку нахију ка Ријечи Црнојевића, принудило је књаза Николу да упути писмо свим околним брдским и херцеговачким племенима са апелом да шаљу помоћ војводи Мирку за заштиту Цетиња. На позив су се одмах одазвали војвода Јоксим Кнежевић са Шаранцима, Новица Церовић са 1000 војника из Дробњака и поп Жарко Љешевић са 400 устаника из Пиве.

Новица Церовић се из рејона Језера и Шаранаца упутио са већим дијелом свог одреда у састав главнине црногорске војске. Церовићев одлазак брзо је запажен. Зато је у Пљевљима сакупљен један одред од 1000 башибозука под командом пљеваљског кајмакама Ибрахим-бега Алајбеговића. Са Ибрахим-бегом се налазило још неколико чета регуларне војске. Турски одред је 18. августа 1862. прешао на лијеву обалу Таре, са намјером да похара Шаранце, Језера и Дробњаке. Ибрахим-бег није претпоставио да се на овом сектору налази концентрисан један језерско-шаранси одред у јачини од око 400 људи. Устаничке снаге су биле размјештене по шумама и на висовима око Руданаца. Турске трупе су се нашле у замци, из које се нису могле извући. Пошто су исјекли Ибрахим-бегову пратњу, шарански устаници су предузели гоњење претрашених башибозука све до ријеке Таре. По извјештајима које је добио руски конзул у Дубровнику, једва ако се спасила половина читавог Ибрахим-беговог одреда. У борби су погинули злогласни санцак-барјактар Асан Дрнда и зликовац Кујо Мицановић.¹⁶ Била је ово побједа чисто четничког карактера и природно није могла да утиче на општи развој догађаја на главном црногорском бојишту.

Бој на Шаранцима, као и борбе које је Лука Вукаловић, вођа побуњених Херцеговаца, водио у љето 1862. године у кланцу Дуга, код Билеће и у Пиви изазвале су у Књажевини неописиво одушевљење. Устаници из Пиве и Дробњака су крајем августа напали у Дуги један турски одред који се кретао за Никшић.

У току читавог рата Пива, Дробњак, Језера и Шаранци пружали су Црној Гори помоћ, како у материјалном снабдијевању, тако и нападима из позадине на поједина турска одјељења. Тако је на примјер барјактар Јоле Никовић 1862. даривао књажевој војсци, кад се оскудијевало тајном, око 20 волова и крава јалових, и као залогу за џебану своје токе које је доцније откупио. Због њихових заслуга, Турци су тада називали куће Никовића – влашке карауле.¹⁷

¹⁶ И. Т. Томић – Дробњак, Бој на Шаранце 6. августа 1862. год., Глас Црногорца 9. новембра 1896. бр. 46.

¹⁷ Архив Државног музеја Цетиње, Никола I, 1911, 54.

Након склапања неповољног мира по Црну Гору, престале су устаничке акције у Херцеговини. Турске власти су прогласиле амнестију устаника и дале читавом устаничком подручју извјесне аутономне повластице.

Вукаловић је у септембру 1862. упутио писмо пивском војводи Жарку Љешевићу казујући му у њему да се не боје што је Црна Гора с Турцима мир учинила. Дошли су му гласови од једне велике силе да ће им за неколико дана и војску у помоћ послати. Савјетује га да с Турцима никакав састанак не чине, а онда кад буде састанка чинит ће га сви заједно. Очигледно је да је писмо писано с намјером да устаници остану с њим у вези.¹⁸

Вукаловић је, међутим, већ 22. септембра 1862. након преговора у Дубровнику са херцеговачким мутесарифом Хуршид-пашом, потписао споразум, саобразно коме је издејствовао извјесне олакшице становништву, општу амнестију устаника, а себе обавезао да обавља функције бимбаша, због чега му је опао углед код народа. Призната му је титула бимбаше (војводе) са правом самоуправе у Зупцима, Крушевици, Драчевици са Суторином, Бањанима, Пиви и Дробњацима. Одређена му је плата 1500 пјастера, дато му да има 500 људи који би били наоружани и служили са чување границе према Црној Гори.¹⁹

Узалуд је Лука Вукаловић крајем октобра 1862. позвао код себе старјешине Бањана, Пиве, Гацка и Дробњака да се са њим „договоре о свом добру“ нико се није одазвао на тај позив. Истакнуте старјешине, њих 24, отпутовале су мјесто код Вукаловића право на Цетиње и изразиле оданост књазу Николи, оптужујући Луку „што се Турчину за господство продао“.

Почетком 1863. године турске власти су наступале доста опрезно. Мушир Абди-паша, желећи да испита расположење народа и устаничких старјешина, позвао је у јануару 1863. представнике Зубаца, Бањана, Рудине, Гацка, Пиве и Дробњака да се са њима договори о будућем положају устаничких племена. Средином јануара (28. по новом) 1863. године Абди-паша је објавио бујурулдију поглаварима Зубаца, Бањана, Рудина, Пиве и Дробњака састављену из 12 чланова, од којих су неки пренешене одредбе из прокламације Омер-паше из маја 1861. године. У члану 10 стоји: да се у Бањанима, Зупцима и Пиви изаберу

¹⁸ Владимир Ћоровић, н. дј. 131. Глас Црногорца, 16. август 1887, број 33.

¹⁹ Ибрахим Тепић, н. дј. 312. (Вукаловић је од турских власти издејствовао слободу да ова племена не плаћају арач за 7 година, а послје само 1 цекин на кућу. Такође да ће имати свога војводу који ће им судити са својим старјешинама, али и да морају скидати црногорска обиљежја са својих униформи. Вукаловић је постао бимбаша над свим побуњеним крајевима или најстарији заповједник од Суторине до Таре.)

војводе из реда „вјерних” и „праведних” људи. Амнестија се даје свима који признају „царску милост”. Турска власт ће додијелити плату војводама. Планови турских комесара Цевдет-ефендије и мушир Абди-паше су се подударали са жељама Луке Вукаловића који је тежио да буде турски господар над Зупцима, Крушевицом, Драчевицом, Суторином, Шумом и Поповим и војводе бањског Јована Баћевића који је тежио да буде турски господар над Бањанима, Коритима, Пивом, Шаранцима и Дробњаком.²⁰

Абди-пашина бујурулдија изазвала је велику узнемиреност становништва некадашњих устанничких племена, па се крајем фебруара састала поново скупштина у Косијереву. На скупштини су били присутни старјешине Зубаца, Бањана, Рудине, Гацка, Пиве, Дробњака и Шаранаца. Скупштина је једнодушно ријешила да се пошаљу у Мостар код Хуршид-паше два изасланика са писмом у којему су изложена сва безакоња турских власти, које су у међувремену без икакве основе смијениле Луку Вукаловића, стављајући на његово мјесто Михаила Спаића, старог турског сарадника, иначе без икаквог угледа у народу. Ово је био још један доказ да је народ устанничке Херцеговине желио по сваку цијену да сачува јединство и стечену аутономију.

Кнез Никола је 23. маја 1863. упутио которском начелнику војводи Богдана Зимоњића, војводу Жарка Љешевића и Станишу Лазаревића да преко аустријских власти дођу у везу с турским пашом у Мостару. Иако у миру с Турцима они су остали вјерни Цетињу, па да би расчистио тај однос позвао их је паша у Мостар и пријетио, ако се не одазову. Начелник им је препоручио, да свакако оду паши и тим даду доказ о својој лојалности, а за личну сигурност обећао им је интервенцију аустријског конзула. Три дана доцније под Острогом, именовано је кнез попа Богдана, главним војводом општина Бјелица, Рудина, Бањана, Дробњака и Пиве и дао му је почасну сабљу.

Кнез Никола упутио је и једно недатирано писмо херцеговачким главарима, у коме им је јављао, да је за њихове поглавице поставио војводе и попове Богдана и Жарка, Јосифа Кнежевића, Сима Васиљева Богићевића и игумана косијеревског Теодосија Мишковића. Они ће имати дужност, вели се у писму, да управљају рајом у споразуму с Турцима. „Будући да је поп Богдан највише с Турцима живио, он ће се најбоље с њима и споразумјети” и он с тога има да буде главни пред-

²⁰ Архив Државног музеја Цетиње, Приновљени рукописи, 1863. (У бурунџији или бујурулдији мушир Абди-пашиној из Мостара од 16/28. јануара 1863. стоји: „У Бањане, Зубце и Пиву изабраним народним и војводским именом по некога Мудир-већила, да се стави, и да им се по колико буде му насип плаћа, то је наређено, па који је веран и праведан једнога човека избрати, па да прикажете амо да се одобри и стави.”)

ставник устаника према њима. То је била очита демонстрација против Вукаловића.²¹

Крајем августа 1863. Абди паша се жалио руском конзулу Безобразову на књаза Николу, који је дозволио црногорском сенатору Вулу Ацићу да крстари по Пиви. Абди паша је оптуживао књаза Николу јер је и даље додјеливао ратни материјал оним становницима Херцеговине, који су учествовали у устанку.

Шаранци и Језерци су у јулу 1863. имали збор на Међужваљу. Под притиском Црне Горе њих 10-15 оду у Сарајево. Тамо напишу пандуре, завојводе Трипка Џаковића а за помоћника му одреде Милутина Остојића. Одред 12 људи за меџиз у Пљевљима, по 6 из Језера и 6 из Шаранца. У Пљевља су ишли по двојица на мјесец дана. Из Језера и Шаранаца било је по 40 пандура. Имали су мјесечно 1 дукат и оку брашна дневно.²²

Увиђајући значај ових крајева турске војне власти посебну пажњу почињу посвећивати тврђавама које настоје да доведу у „одбрамбени положај”. Тврђаве као стратешки пунктови се граде и обнављају на границама према Србији и Црној Гори. Почиње се заправо велики рад на изградњи система утврђења у Херцеговини. Турци су намјеравали да и у Дробњаку подигну утврђења. Са овим плановима на вријеме је Новицу Церовића обавијестио Лазар Сочица, јузбаша, тј. старјешина српских пандура у Пиви, па је Церовић са неколико хиљада Црногораца онемогућио Турцима извођење овог плана.²³ Иначе турска власт и административни дјелокруг није се простирао даље од неколико кула, које су се са турском посадом у Дурмиторском предјелу налазиле до Комарнице, Безуја и Недајна. Становништво је задржало своју независност, док су турски војници излазили само да купе заостали харач.²⁴

Турци су хтјели да граде фортице односно куле и у Шаранцима и Језерима, а сврха им је била смјештај турске војске и одржавање реда. Да би добили пристанак Шаранаца и Језераца они су извршили притисак на њих и у Пренћане довели 18 табора војске. Валија позове главаре у Пренћане да их убјеђује, али га они одврате од те намјере образлажући му да ће се народ уплашити и разбјежати по горама. Да би избјегао заплете са Црном Гором валија одлучи да направи у Пренћанима и Вашкову 7 фортица – караула, на Левер Тари једну и мост на Тари са тврдом капијом и стражом која је трајно стајала на њему дан и ноћ.²⁵

²¹ Владимир Ћоровић, н. дј. 134.

²² Архив Србије, Збирка Андрије Лубурића, к. 14/323.

²³ Алманах-шематизам Зетске бановине за 1931. годину.

²⁴ Др Курт Хасерт, Природне и политичке границе Црне Горе, Листак Гласа Црногорца 49, 2. децембар 1895.

²⁵ Вуле Кнежевић, Племя Шаранци, Београд, 1961, 110.

Горанско је још од септембра 1861. године па све до 1877. године са Никшићем било најјаче турско утврђење у овом дијелу Херцеговине. Турци су у Горанском након 1861. године, направили више од 50 кућа за фамилије турских чиновника и великаша, а било је и 20 дућана.

Средином октобра 1863. године Лука Вукаловић је упутио писма бањанским, пивским, гатачким и дробњачким главарима позивајући их на договор и указујући на успјехе постигнуте према турским властима. Захтијева од њих да скину „црногорске биљега, крсте и медаље”. На та писма стигао је одговор да народ тих области не признаје Вукаловића па ни Турке за господаре, него да остају до своје смрти уз књаза и Црну Гору. По савјету са Цетиња главари тих крајева су ипак отишли у Мостар на пашин позив. Тражили су између осталог да им се скине Вукаловић са власти, јер они имају своје војводе. Паша је наравно пристао, ограничио Лукин утицај и тим га очевидно унизио пред цијелим народом.

Послије рата Турци су за мудира Пиве поставили Жарка Љешевића. Имао је сједиште код Пивског манастира, пошто су му Турци били узели кулу на Горанску и употребили је за своју посаду. То попа Жарка доведе у незгодан положај, па да не би служио Турцима, а и због сукоба с династијом у Црној Гори, с фамилијом пребеже у Ужице 1864. године.²⁶ Према другом извору последњу зиму провео је у Дробњаку, у кући Зарубица, одакле је 1868. године прешао са фамилијом у Ужице²⁷. У Ужицу је живио све до устанка 1875. године.

Године 1863. постављен је за јузбашу на Горанском старјешину српских пандура у Пиви, Лазар Сочица. На том положају остаје све до устанка 1873. године. У том времену већ је богат. Шпекулише са арачком који дијели са Дедагом, који га је од 18 година узео у пратњу гдје му је и обављао преписку, али и упознавао турски начин живота. Као јузбаша он отвара дућане, бави се трговином, даје новац под интерес. Године од 1857-1862. Лазар је са највећим пивским ускоком Вулом Ацићем био у Дробњаку код свога ујака Живка Пекића, који га води на Цетиње, упознаје га са књазом Данилом и једно вријеме остаје његов перјаник. Сочица је као јузбаша бранио Пивљане од зулума, а многе је и из тамница извадио. Једном приликом убије Арнаутина који је из кубуре пуцао у правцу Дед-аге, али га не убије. Тада му Дед-ага поклони све своје имање у Плужинама. Лазар 1873. године бјежи у Дробњак, јер су му рођаци тог Арнаута стално пријетили.²⁸

²⁶ Вукоман Шалипуровић, н. дј., 53.

²⁷ Архив САНУ, Игњат М. Жугић, Дробњак и Пива у времену и простору, 971.

²⁸ Исто. (Лазар Сочица рођен је 28. марта 1838. године у Плужинама, од оца Риста и мајке Јованке, сестре Живка Пекића. Риста су звали „Тојага”. Он је био обичан човјек.

Херцеговачко питање крајем 1864. године покушава поново да покрене Лука Вукаловић и почетком октобра врши један напад на Крстац. За њега се 26. децембра 1864. године јављало да из Бањана увелико организује нови устанак и да нарочито у Дробњаку има доста присталица. Све вијести су говориле да се овог пута ради о устанку ширег обима, који би обухватио сву Босну и Херцеговину и који је добро припремљен. До устанка није дошло и зато што Црна Гора није жељела више да помаже Вукаловићеве акције.²⁹

Од када су Турци почели градити утврђења по Пиви и другим херцеговачким племенима, Дедага Ченгић их је редовно обилазио чинећи увијек самоволне поступке. На ове зулуме Пивљани почињу да се иселавају или да одлазе у Ускоке. Иселили су се: Гаговићи – Миро, Никола, Саво, Танасије, Лука, Симо, Кико, Митар и Илија, Радуре Радовић, Лука Војиновић, Шћепан и Симо Плоска, Милан Кнежевић, Јоле Николић, Шабан Крунић, Тодор Ковачевић, Мићо Јокановић, Иван Кецојевић и многи други. Они су са Дробњацима вршили препаде на ова турска утврђења. Акције су биле честе и погубне за Турке. Књаз Никола је умиривао Пивљане и Дробњаке, јер је уговором био везан са Турцима.

Ово је вријеме када су из засједа убијани и пљачкани турски поданици који су из Пљеваља ишли за Никшић носећи разне ствари тамошњем становништву. Зато Осман-паша шаље писма књазу увјерен да ће пронаћи кривце који су бјежали у Црну Гору и предати их суду.³⁰

Током читаве 1865. године стање у крајевима под турском влашћу било је биједно и жалосно, док се зулум појачавао. Напади хајдучких дружина и бројне засједе против Турака трају све до 1866. године. Тада је кнез Михаило позвао неке угледније хајдуке из Херцеговине и Старе Србије у Ужице, јер је спремао устанак Срба и балканских народа против Турака.

Савез Црне Горе и Србије, склопљен 1866. године такође је имао утицаја на јачање расположења за борбу против Турака, јер је тада уда-

Ристов брат Теодосије Сочица, био је игуман манастира Пиве 45 година. Теодосије је погинуо на Мратињу од Турака 1862. године. Ристо, Лазарев отац убијен је 1848. године. Јована Лазарева мајка, преудала се за војводу Шћепана Љешевевића. Теодосије узима Лазара у манастир, изучава ковачки занат, дрводељски, резбарење, а научи га и писму. Лазар је био ожењен Јованком, кћерком Марка Тасовца првака из Требијеве код Требиња. Дјеца су им умирала. Остао му је син Ристо звани Мујо. Како је Лазар био врло окретан књаз Никола га је ословљавао „муњицом”. Умро је у Плужинама 1910. године.)

²⁹ Владимир Ћоровић, н. дј. 137.

³⁰ Архив Државног музеја Цетиње, Сенат, 1879. (документа везана за 1865. и 1866. годину.)

рен чврст темељ јединству будуће српске државе. Крајем 1866. године формирано је у Херцеговини неколико тајних друштава за дизање устанка.³¹

У прољеће 1867. године проносили су се гласови по Пиви да је поп Жарко, с четом од 300 хришћана намјеран извести напад на Пивски манастир и тако дати знак за устанак у Херцеговини. Пивски војвода поп Жарко је те, 1867. године одбио да призна власт Турака и са неколико присталица је побјегао у Црну Гору.³²

Одмах послје смрти војводе Мирка, 1867. године на Илин-дан валија из Сарајева дигне војску да освоји Језера и Шаранце. Договоре се да валија са Дедагом Ченгићем оде на Пренђане, а Лазар Сочица са миралајем и његовом војском у Пиву. Лазар у међувремену пошаље писмо из Пиве по Маринку Дондићу, ујаку, Живку капетану, у коме му даде налог да иде Новици Церовићу и каже му да ће једна војска ударити на Пренђане, а миралај преко Драгаљева, и да ће се ове војске по плану састати у Дробњаку. Живко оде Новици и ту нађе неке Турке из Таре Ђурђевића. Одмах после састанка са Новицом дигне Дробњаке, Језерце, Шаранце и Морачане па са војском оде на Језера. Извјести књаза Николу па он у кризно подручје пошаље војводу Петра, Божа Петровића, Врбицу, два топа и неколико батаљона војске. Запосједну Тару. Перо Јокашев оде валији и постигну споразум да Турци слободно граде куле по Језерима и Шаранцима. Али Новица Церовић не хтједне о томе „ни зборити”, већ пошаље неколико људи у турски суд у Пљевља. Капетан Мико Маловић одмах пређе у Рудинице, али га Турци нападну и започну бој који је трајао цио дан. У тој борби буде рањен Лазар Сочица „и то га одбрани” да га Турци не прогласе издајником. Турци опколе око сто људи, али се ови увече извуку захваљујући Спасоју Гломазићу. Том приликом погине неколико Дробњака, а неколико буде рањено.³³

С јесени 1867. године Пивљани и Дробњаци су наставили да се чаркају с Турцима. Овај терен је за Османско царство био врло важан, јер се немир у овом крају могао проширити према Србији и тако се успостављати борбени додир Србије са Црном Гором, чега се Porta нарочито плашила. По свему судећи комешање у овим племенима 1867. године јавља се и као одјек грчког устанка на Криту, затим немира у Бугарској, војних припрема у Србији и гомилања турске војске у Босни и Херцеговини, укључујући и Новопазарски санџак. Нема сумње, идеја о

³¹ Радоман Јовановић, Политички односи Црне Горе и Србије 1860-1878, Цетиње, 1977, 110.

³² Ј. А. Писарев, М. Екмечић, Борба народа Босне и Херцеговине за ослобођење и Русија, Москва, 1988, 88.

³³ Архив Србије, Збирка Андрије Лубурића, к. 13/292.

сарадњи балканских народа, која се реализовала кроз спољну политику кнеза Михаила Обреновића, могла је бити од утицаја на извјесне немире и чаркања на граници Црне Горе и Турске. Посебно је утицај Србије био снажан баш на ова два племена.

У октобру 1867. године књаз Никола је заиста хтио да зарати с Турцима, па је слао и чете у Пиву, Дробњаке, Зубце, Бањане и Гацко. Расположење код народа ових области, а нарочито код главара, до ког су дошли повјереници из Србије ишло је у прилог тези да се без Србије они неће моћи ослободити.³⁴ Падом Гарашаниновог кабинета 1867. и кнежевом смрћу 1868. године револуционарни рад на устанку добрим дијелом замире. Србија је имала у Пиви војводу Богдана, а у Гацком и Дробњацима три капетана од устанка Вукаловићева, који су само чекали заповјест да чине оно што им се нареди.³⁵ Међутим, због неактивне националне политике Намјесништва српски народ Пиве и Дробњака почиње полагати веће наде у Црну Гору и младога књаза.

Пивски главари су се били заклели 1858. године да неће више турске руке пољубити, нити покорити им се. Када је Пива поново пала под власт Турака крајем 1867. године, одмах се неки од главара предају Турцима, понесу грбове које им је дао књаз црногорски и предају их Турцима, а за њих добију од турских власти јузбашалукe и буду награђени ајлуцима. Они који се нису хтјели предати Турцима, ни клетву погазити, утекли су под књажеву власт. Тако је Јоле Никовић барјактар чете горњо-црквичке из 1858. утекао са барјаком код својих рођака Требјешана у Ускоке, а своје имање у вриједности од преко 50.000 перпера оставио Турцима „који му га оштетише, куће погореше и друго што су могли”.³⁶

За подручје Пиве специфично је да је оно релативно близу средиштима турске власти, односно за разлику од неких других племенских подручја, приступачније и никшићким и гатачким Турцима, који су за њега имали посебни интерес. Међутим, Пива се све енергичније одметала од турске власти, живјела устанички, па је до 1868. године само привидно остала под Турцима и за то вријеме њоме су управљали народни главари. Но, од те до 1875. године, Турци у Пиви, правећи нове посаде, предузимају строжије мјере према становништву. Пива је тада била подијељена на Пивску планину са свим насељима на десној страни Комарнице – Пиве, која је припала Фочи, и на Жупу са насељима на лијевој страни, која потпаде под Гацко. Кајмакамлук са судом, кадијом и јузбашом за војску за прво подручје имао је сједиште у Горанском, док

³⁴ Архив Србије, Љубомир Ковачевић, 1457.

³⁵ Исто.

³⁶ Архив Државног музеја Цетиње, Никола I, 1911, 54.

је сједиште истог за друго подручје било у Доњим Црквицама на Рудини. На Горанском је била и касарна за војску („кршла”), а стражарнице („карауле”) су биле у Горанском, Сељанима, Стоцу, Муратовици, Бучињу, под Равним и на Гласовитој. У Планини, изузев „кајмакамлука” са судом и кадијом у Доњим Црквицама постојале су касарне на Безују, према Дробњаку, и на Недајном, а стражарнице су биле на Рудини, на Пишчу и на Безују. У стражарницама је било 10 до 20 низама, а у касарнама по једна чета и више од 100 људи. Турци су ове касарне и стражарнице подигли од 1868. до 1875. године. У Пиви је тада било доста херцеговачких муслимана. Ранији пивски устаници, чим су осјетили нову турску управу, напустили су Пиву и ускочили у Дробњак.

Турци су држали Пивљане у стези и страху какав се није запамтио. Народ је хранио турску посаду и војску, тјеран је на кулук. Без дозволе се није смио кретати, често су села претресана. Истовремено у читавој Херцеговини стање је по зулумима и пљачки било у многоме слично ситуацији у Србији уочи Карађорђевог доба.³⁷

Крајем јануара 1868. године у срез Пива упућен је један паша са четири табора регуларних трупа, да утјера заостале порезе и да импозантним наступом прибави пољуљани ауторитет султана. На узвишењима Црквица изгледа да су све трупе, са око 300 људи, наишле на организован отпор, који чини се није био тако значајан, пошто је за кратко савладан паљењем, неких кућа и хапшењем неколико коловођа завјере.³⁸ У прољеће исте године група пивских ускока, под Одрагом је ликвидирала познатог зулумћара Ибра Бакарана. Нереди у Херцеговини су се продужавали и током 1869. године. Стога је Porta издала наређење Сафет-паши да успостави ред у Херцеговини.³⁹

Дјелимичне припреме за устанак, који је требао почети у прољеће 1869. године, биле су особито интензивне у Херцеговини. По замисли српске владе сам устанак требало је да доведе до присаједињења Херцеговине Србији. Расцјеп у националном покрету који се све више продубљивао, због сукоба интереса Црне Горе и Србије у Херцеговини имао је тешких посљедица по национални рад, одвлачио је снаге и средства на међусобно искључивање Србије и Црне Горе.⁴⁰

С прољећа 1871. овим крајевима крстаре турске чете и траже осумњичене због веза са Србијом. Многе од њих затварају, хапсе и насилно турче. Пљачке, отимачине, убиства бијашу пратећа појава свакодневног живота. Нарочито се по бруталности истицаху Мехмед

³⁷ Светозар Томић, Бањани, Пива и Пивљани, Београд, 1949, 26.

³⁸ Архив САНУ, 7250.

³⁹ Архив Србије, Поклони и откупи, 93:294.

⁴⁰ Радоман Јовановић, н. дј. 204, 206.

Корјенић, Ћор Гано Мицановић и Хусејин Мујовић, са својим четама. Многи од ових насилника су регрутовани из редова пандурске војске Дедаге Ченгића, која је оформљена после 1858. године са задатком да одржава ред и чува границу према Црној Гори. Међутим ова се војска убрзо претворила у разбојничку. Учестали инциденти у пограничним подручјима дуж црногорско-турске границе слутили су скоре сукобе већих размјера.⁴¹

Вијести из 1872. са ових подручја указују на перманентни немир и увећање разних намета од стране ага и бегова. Пребијања, пљачке, отимачине, убиства и друга звјерства устаљени су на подручју Пиве и Дробњака и у 1872. години.

Број пивских ускока у Дробњаку, гдје су они скоро искључиво одлазили, био је доста велики, тако да се пред устанак у Дробњаку налазило више од стотину Пивљана. Међу првима се поново одметнуо јузбаша Вуле Ацић 1872. године. Због одметања великог броја људи у Дробњак, Турци врше разне зулуме, претресају читава села. Због опасности које су му пријетиле Дедага је наговорио Лазара Сочицу да бјежи у Дробњак, те је он 14. септембра 1873. године ускочио у Дробњак и тамо се населио.⁴²

Управо у 1872. години почињу озбиљне припреме за устанак. У Београду се окупљају избјеглице Срби и полажу заклетву да ће у 1873. години подићи устанак. Састанку су присуствовали Дучић, Љубибратић, Жарко Љешевић, Јован Глушчевић и Маринко Леовац.⁴³

У самој Херцеговини све ври, зулуми турски прелазе све границе и раја се спрема на устанак. Ипак до устанка не долази, он је одложен за идућу годину. Баш кад су се главари херцеговачки спремали, да на Ђурђевдан 1873. дођу на Цетиње, да траже помоћ, дознају, да је књаз Никола пошао у Беч, да се види с руским царем Александром. Они тада шаљу писмо Машу Врбици из манастира Косијерево с препоруком, да пошаље писмо књазу, кога моле, да се код цара заузме за херцеговачку ствар тј. да дозволи Црној Гори да помаже устанак. Главари су се били договорили да дигну устанак одмах по Ђурђевдану, но услед књажевог пута одложили су га за Тројичин дан „па ма сви знали погинути, боље нам је него под овим мукама живити и гледати свакидашња мучка убиства, прогањање у туђ свијет најврсније наше браће, попова, калуђера, трговаца, затварање по смрдљивим и влажним апсама јадних Срба, од којих неке подаве, а неки изагњају, ками да се који врати кући, срамно силовање нашијех жена, сестара и жалоснијех шћери,

⁴¹ Црногорац, Цетиње, 1871, 13, 15, 19, 21, 24, 38.

⁴² Архив Србије, Збирка Андрије Лубурића, к. XIII/292.

⁴³ Архив САНУ, Заоставштина Матије Бана, XVII/39.

јавне отимачине, тешке дације и стотинама другијех невоља”. У име Пивског кадилука ово писмо су потписали Глигор Бајагић из Стубице, Јоле Љешевић из Брљева, Вуле Ацић из Лисине и Симо Гаговић из Безуја. Међу потписницима су и Јоксим Кнежевић из Шаранаца, Мико Маловић из Дужи, а ту је и пристанак игумана манастира Добриловице Дожића.⁴⁴

Према вијестима из 1873. године овим крајевима крстаре чете одметника, злодјела су повећавана како бројем тако и суровошћу. На сва та безакоња одговарало се отпором тако да Дробњаком и Потарјем крстаре и српске хајдучке дружине. Турске власти стога моле Начелство Ужичко почетком 1873. године да због учињених злодјела казни једну чету од шест Црногораца и 14 Срба, који су прелазили преко турске територије.⁴⁵ Да би се супротставили овим дружинама године 1873. установе се херцеговачко-босански ловци (шишане).⁴⁶

Турска влада, такође врши припреме за рат, снабдјева храном, острагушама и муницијом Мостар, Гацко, Требиње, Билећу и Никшић. Чак су се веома зачудили херцеговачки Турци који говоре да њихова влада никад до сад није чинила оволике припреме за рат са Црном Гором.⁴⁷

Херцеговачки устанак је почео 27. јуна 1875. године. Покретачи борбе у Пиви били су Шабан Крунић и Мушан Живковић. Напали су Турке на ријечи Пиви на Крсцу. У том препаду су и погинули. Јоксим Кнежевић са Шаранцима и Живко Шибалић са Језерцима прешли су у акције на десној обали Таре и тамо су бунили народ. Харамбаша Тунгуз, родом из Пиве, иако се од њега захтијевало да чека 23. јула 1875. године, на Ћетној Пољани између Мостара и Невесиња, сачека турску комору, кад убије седам Турака а комору заплијени.

Из Србије су у логор Пека Павловића дошли Мићо Љубибратић, представник кнеза Милана Обреновића и Војин Љешевић син војводе Жарка и узели су учешће у устанку.

Војвода Жарко Љешевић је са харамбашом Маринком Леовцем и са 500 људи кренуо из Ужица 13. августа 1875. и 3. септембра су освојили Прибој, али их је потиснуо Мехмед-паша.

У ослобођењу Пиве борбама руководе Лазар Сочица и Вуле Ацић. Имали су под командом око 800 устаника. У Дробњаку је Мико Маловић имао око 200 бораца, у Шаранцима Трипко Џаковић и Јоксим Кнежевић око 600 бораца, на Језерима Живко Шибалић око 300 бораца.

⁴⁴ Записи, књига XV, свеска 1, јануар 1936.

⁴⁵ Архив Србије, Министарство унутрашњих дела (МУД-П), 1873, III-80.

⁴⁶ Босанска Вила, 1896, 11, 170.

⁴⁷ Архив САНУ, Јован Ристић, XII/7.

Жупско-пивски командир био је Вико Радојевић, поткомандир Спасоје Гломазић, планино-пивски Миро Гаговић а поткомандир Лука Војиновић. Чим је устанак отпочео пивски ускоци из Дробњака прелазе у Пиву и већ при првим налетима, порушена су турска утврђења, а Турци поубијани и растјерани, тако се ослободила западна Пива, односно сва Жупа пивска, а упоредо с тим и Планина пивска односно цијела Пива.

Према новинским извјештајима од августа 1875. године Дробњацци и Пива су се налазили „у пуном устанку”.⁴⁸

Сочица је прешао у Пиву 7. августа 1875. и онда почео дизати Пивљане писмима и бесједама. Ту му се придруже и дробњачке чете, које силом дизаху Пивљани на оружје. Следећег дана Сочица почне са четата нападати на тврђаве, прво на фортицу Пишчанску, затим на Крушево код моста пивскога, на Пухово више Сељана, затим на Рудинице. Ову војску је 9. августа повео на Липник, да би се 13. августа сукобио са Селим-пашом и Дедагом на Угњу, побиједи их и посијече им 24 главе. Дан касније Сочица је ударио на Врбу на 30 турских кула, а потом се 15. августа са Селим пашом сукобио и на Јесенцу. Ту га сузбију и посијеку му 23 главе. Опет се сукобио са Селим-пашом и Дедагом на Боботовом Гробљу 28. августа. Ту их је Сочица побиједио и посјекао им 36 глава. Сјутрадан га на истом мјесту нападну, опет их потуче убивши им 60 војника. Сочица се са 1100 Пивљана сукобио 1. септембра са Селим-пашом и Дервиш-пашом на Равном. Разбије их, врати ка Гацку и посијече им 123 војника.⁴⁹

Лазар Сочица и Богдан Зимоњић 14. септембра 1875. разбијају велику турску војску која је била пошла да снабдије опседнуте Турке у Никшићу. Тада је рањен Дед-ага Ченгић, од чега је доцније и умро. Лазар води успјешне борбе око Дрине 22. септембра 1875. године, ког дана су устаници ударили на турска утврђења Ћурево, Шодиће, Пузи, Мркаље, Перовиће.

Удружени Пивљани и 300 Дробњака које су предводили Мико Маловић и Милован Бошковић, 16. октобра ударају на Безује и заузимају касарну.⁵⁰

Турци, на другој страни, ударају на село Пренђане 24. октобра 1875. године и у борби гине Симо, отац војводе Шараначког Трипка Цаковића. Сјутрадан ударају на исто село са много већом силом. Опколе војводу Трипка са 18 његових устаника, који сви погину бранећи прелаз преко Таре. У борби му гину стриц Луда и брат Дака.⁵¹

⁴⁸ Богдан Мемедовић, Усташки бојеви 1875-1877, Цетиње, 1934, 7.

⁴⁹ Исто, 8.

⁵⁰ Светозар Томић, н. дј., 26-31.

⁵¹ Архив Србије, Збирка Андрије Лубурића, к. 14/323.

Турска војска је под Керим-пашом пошла на Пиву у другој половини октобра. Пивљани и Дробњаци дочекају Турке на Равноме, на Гласовитој, више села Лисине 30. и 31. октобра 1875. године. Била је ово друга битка на Муратовцу. Турци се повуку са великим губицима. У овом крвавом боју погинуло је 760 Турака и 57 Срба, од чега 29 Пивљана са Вулом Ацићем, који је погинуо у јуришу на Гласовитој код Шеитан-куле, официром Дреком Ацићем, официром Миланом Кнежевићем и Обреном Радовићем.⁵²

Вуле је родом из Пиве, имао је тек 46 година. Од 1858. године је четовао по Херцеговини, а у рату се толико одликовао да га је књаз Никола наградио златном медаљом Обилића.

Већ 5. новембра Реуф-паша креће са великом војском на Горанско, гдје дође без боја. Лазар Сочица је изабран за војводу у Вишњем Долу, 30. новембра 1875. године. Књаз Никола је тај избор потврдио.⁵³ Прије тога, Пивљани су 13. новембра 1875. измамили из горанске тврђаве Турке, посијекли 10 а убили 12. На сличан начин их извуку и побију и 15. новембра, а слично су урадили и на Црквичком Пољу 20. децембра.

Реуф паша је пошао са војском од 4.500 људи 11. децембра 1875. да снабдије Турке у горанској тврђави што му пође за руком. Тада га нападне Лазар Сочица, али без успјеха. Том приликом погине 18, а буде рањено око 20 Пивљана. Лазару притекне у помоћ само поп Богдан Зимоњић, и зато дође до раздора између главара. На крају је морао да интервенише и да измири главаре сам књаз Никола.

У зимско доба 1875. године Лазар Сочица је због старости наредио барјактару Јолу Никовићу да иде кући, а да му дође син Обрен, који је тада био учитељ. Сочица је тада за барјактара именовао Живка Бојата, а Обрена за бригадног писара. До јуна 1876. Живко је био једини барјактар, а тада се раздијели чета горњо-црквичка, и пола оде са Доњим Црквицама под барјак Саве Ликића, а друга половина се придружи са селом Црном Гором под барјак Јакова Мумина, а барјак чете горњо-црквичке буде укинут и Живка узму за перјаника.⁵⁴

⁵² Архив Државног музеја Цетиње, Никола I, 1911, 54. (Радовићи су официрска породица у Планини Пивској. Радул Радовић био је барјактар, па доцније официр, погинуо је у Селковцу од Турака 1875. године, у почетку рата, а његово официрство дато је Обрену Радовићу који је погинуо од Турака на Муратовици. Затим је „официрство“ дато његовом брату Анту Радовићу који ће касније погинути од времена – грома, а затим рођаку им Милутину Радовићу, који је у каснијим годинама због сиромаштва пошао у Америку на зараду, а официрство је прешло на Гаговиће.)

⁵³ Архив Државног музеја Цетиње, Никола I, 1906, 8. (Бригадирство је добио 13. јуна 1877. године.)

⁵⁴ Архив Државног музеја Цетиње, Никола I, 1911, 54.

У Пиви су 1876. године постојала два батаљона: Жупо-пивски са командиром Вуком Радојичићем и поткомандиром Василијем Ђачићем и Планино-пивски са командиром Мирком Марковим Гаговићем и поткомандиром Луком Војиновићем.

Лазар Сочица је са Пеком Павловићем 17. и 18. јануара 1876. године потукао Реуф-пашу на Црној Ријеци. Они су такође потукли 24. фебруара 1876. Селим-пашу на Муратовцу.⁵⁵ Лазар, Пеко и Богдан Зимоњић су разбили Мухтар-пашу у Дуги почетком априла. Лазар је 3. јула 1876. године спалио Ченгић Кулу. Књаз Никола се због овога љутио, али кад су му објаснили да се Турци у кули нису хтјели предати, већ да су давали отпор на смрт и живот, онда се и он сложио с тиме.

Због турског пораза на Муратовици смијењен је с положаја валије Мехмед Хамди-паша, а на његово мјесто постављен је Реуф-паша, син мушира Черкез Абди-паше.⁵⁶

Турци из горанске тврђаве 4. октобра 1876. године отворе врата и спусте се до Пивског манастира и том приликом запале манастирски конак, убију игумана Серафима Ђачића и Димитрија Тошића, младића који је продавао ракију.⁵⁷

Крајем маја 1877. збила се четврта битка за освајање Муратовца.⁵⁸ Пивљани су 5. јуна 1877. онемогућили одступање Сулејман-паши за Никшић из правца Подгорице и Спужа. Затим је услиједио напад на Никшић. При освајању Никшића 11. јула 1877. Лазар Сочица заузима Требјесу, а 12. јула заузима Кличево, тзв. Малу Тврђаву. Никшић се предао 27. августа. Нападало је град 26 батаљона, међу којима два пивска и знатне дробњачке снаге.

Пивљани и Дробњаци су у борбама на Језерима од 27. августа до 5. септембра разбили Хафиз Ахмед-пашу, који се користећи маглу, а послје великих губитака повукао преко Таре.

Наставивши свој освајачки поход, преко Никшића и Пресјеке на превоју Дуга, устаници су без предаха скренули према утврђењу Горанско, на ријеци Пиви и опсједнули га 21. септембра 1877. године. Након непрекидних борби и јуриша на спољна утврђења од 24. септембра и у тренутку кад су се припремали да продру у тврђаву посада се предаде. Сачињавали су је триста низама на челу с бимбашом. Нападнути су и Турци на Црквици. Дробњаци су учествовали и у борбама за ослобођење Билеће, 14. септембра. Након ових борби Дробњаци и

⁵⁵ Никола I Петровић Његош, н. дј., 346.

⁵⁶ Данило Тунгуз – Перовић, Црна Гора и Херцеговина, Котор, 1935, 64.

⁵⁷ Просвјета, Цетиње, 1895.

⁵⁸ Записи, Историјска грађа, књ. XX, св. 6, 1938.

Пивљани иду на освајање Бара, а након Берлинског конгреса на умиривање муслимана и Арбанаса у Плав и Гусиње.

Од 1875. до 1878. године погинуло је из баталиона Жупе Пивске 52, а из баталиона Планине Пивске 26 бораца.⁵⁹

Послије Берлинског конгреса граница иде ријеком Таром па су се Пива, Дробњак, Језера и Шаранци нашли као граничне области Црне Горе. Тадашњим разграничењем њој су биле ускраћене веома значајне везе према Гацку, Невесињу и Мостару, а постале су отворене према Никшићу, Шавнику и Жабљаку.

Територијално проширење Црне Горе условило је и нову административну и судску подјелу. Књаз Никола је после дужег претресања ових питања спојио у једно Началство капетаније Дробњачку, двије Језерске и сву Пиву. Столица Началства је постало Горанско, а за началника је именован војвода Лазар Сочица.⁶⁰

Žarko LEKOVIĆ

PIVA AND DROBNJAK IN THE BATTLES FOR THE LIBERATION OF 1861-1878.

Summary

After the war with Turkey, the 1862nd Piva, Banjani, Drobnjaci, Šaranci and Jezera have become almost independent and gave the Sultan tribute. The influence of Montenegro on them was almost complete. Pivljani, Jezerci and Šaranci from the 1858th to 1878th year, although still within the limits of the Turkish state, voluntarily paid taxes on the Montenegrin state. Together with the Piva Drobnjaci tribe took part in nearly all the movements and battles throughout this period, including the major battles from 1875-1878. year, which led to the final liberation Piva from the Turks. Pivljani together with Drobnjaci had a series of combat success in these battles, which were the heat and violence of the Turks, continued until the Berlin Congress, when it is connected Piva to Montenegro. After the Berlin Congress borders of the river Tara is going, so they Piva, Drobnjak, Jezera and Šaranci found as the border region of Montenegro. Drobnjak captaincy, two Jezera and all Piva are connected with the rulers in a chair in the highland. For chief was appointed Sočica Lazar.

⁵⁹ Андрија Лубурић, Списак погинулих херцеговачких усташа у Невесињском устанку 1875-78. године (Архив Историјског института Црне Горе)

⁶⁰ Државни архив Црне Горе, Правитељствујушћи сенат, 1878, 23, 1172.